SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

LAUSUNTO

Elina Kotovirta
Turvallisuus ja terveys -osasto

23.4.2024

Eduskunnan lakivaliokunnalle
LaV@eduskunta.fi

LAUSUNTO KAA 3/2023 VP VALVOTTU KÄYTTÖTILA HUUMEITA KÄYTTÄVILLE

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä (STM) asiantuntijalausuntoa kansalaisaloitteesta KAA 3/2023 vp Valvottu käyttötila huumeita käyttäville.

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan lainvalmisteluun ryhtymistä huumausaineiden käyttötilakokeilun mahdollistamiseksi.

STM:n asiantuntijat esittävät aloitteesta kunnioittaen seuraavaa:

Huumausaineiden käyttötilakokeilu vaatii lainsäädäntömuutoksia

Kuten kansalaisaloitteessa mainitaan, käyttötilakokeilua ei voida aloittaa ilman lainsäädäntömuutoksia. Vuonna 2023 julkaistiin sosiaali- ja terveysministeriön, oikeusministeriön ja sisäministeriön virkamiesselvitys siitä, minkälaisia lainsäädäntömuutoksia tarvittaisiin huumausaineiden käyttöhuoneiden kokeilemiseksi Suomessa[1].

Huumausaineiden käyttötiloilla tai käyttöhuoneella tarkoitetaan yleensä tiloja, joissa täysi-ikäiset, huumeita ongelmallisesti käyttävät ihmiset voivat käyttää turvallisemmin ja hygieenisesti huumausaineita terveydenhuollon ammattihenkilön valvonnassa. Selkeyden vuoksi tässä lausunnossa käytetään yksinkertaista termiä käyttöhuone.

Koska huumausaineiden käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten on Suomessa kielletty ja rangaistavaa, kokeilu edellyttäisi muutoksia lainsäädäntöön. Lainsäädäntöä tarvitaan myös selkeyttämään toiminnan muita periaatteita. Maissa, joissa käyttöhuonetoiminta on sallittu, käytön ja hallussapidon kiellosta poikkeamisen lisäksi on säädetty muun muassa palvelun kohderyhmästä, sisällöstä sekä henkilökunnan oikeuksista ja velvollisuuksista.

[1] https://stm.fi/-/virkamiehet-selvittivat-minkalaisia-lakimuutoksia-tarvittaisiin-jos-suomessa-paatettaisiin-kokeilla-huumeiden-kayttohuoneita

Lainsäädännön keskeiset muutostarpeet

Käyttöhuonetoiminnan kokeilemiseksi tulisi säätää siitä, että käyttöhuoneessa tapahtuva huumausaineen käyttö ja hallussapito[2] eivät olisi rikoksia tai niistä ei ainakaan tuomittaisi rangaistusta. Virkamiesselvityksen mukaan käyttöhuonetoiminnan sisällöstä ja mahdollisesti myös huumausaineiden käytön ja hallussapidon kielloista poikkeamisesta olisi tarkoituksenmukaista säätää erillislailla, josta selvityksessä käytettiin työnimeä *käyttöhuonelaki*. Erillislakia puolsi selvityksen mukaan myös se, että käyttöhuonepalvelussa ei olisi kysymys vain joko sosiaali- tai terveydenhuollosta vaan niiden yhdistelmästä eikä käyttöhuonepalvelua koskevien säännösten eriyttäminen eri lakeihin olisi välttämättä tarkoituksenmukaista.

Selvityksen perusteella käyttöhuonekokeilun mahdollistaminen vaatisi ainakin seuraavia muutoksia lainsäädäntöön:

1) Poikkeuksen säätämistä tietyin ehdoin huumausaineiden käytön ja hallussapidon kielloille joko huumausainelaissa (373/2008) tai 2. kohdassa mainitussa käyttöhuonelaissa.
2) Käyttöhuonetoiminnan sisällöstä säätämistä erillislailla eli ns. käyttöhuonelailla.

Huumausainelain 5 §:n 1 momentin mukaan huumausaineen hallussapito ja käyttö on kielletty. Käyttöhuonekokeilun mahdollistamiseksi joko käyttöhuonelaissa tai huumausainelaissa voitaisiin säätää, että huumausaineen käytön ja hallussapidon kielto ei esimerkiksi koskisi ”käyttöhuonelaissa tarkoitetussa käyttöhuoneessa tapahtuvaa huumausaineen käyttöä”. Tällöin käyttöhuoneessa tapahtuva käyttö tai hallussapito ei olisi myöskään rikoslain 50 luvun 2 a §:ssä tarkoitettu huumausaineen käyttörikos, sillä huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistöön kuuluu, että huumausainetta käytetään *laittomasti*. Rikoslain 50 luvun 2 a §:ää ei siten tarvitsisi erikseen muuttaa.

Lainsäädäntövaiheessa selvitettäviä ja arvioitavia näkökulmia

Käyttöhuoneselvitystä laadittaessa kiinnitettiin huomiota uuteen sote-palveluiden järjestämismalliin ja siihen, minkä viranomaisen vastuulle käyttöhuonekokeilun järjestäminen kuuluisi. Käyttöhuonekokeilua koskevan lainsäädännön mahdollisessa valmistelussa pohdittavaksi tulisivat esimerkiksi:

- olisiko jokaisella hyvinvointialueella velvollisuus järjestää käyttöhuonekokeilua vai voisiko palvelun järjestämisvastuun keskittää yhdelle tai useammalle hyvinvointialueelle taikka järjestää valtion palveluna
- palvelun avoimuus tai sen rajaaminen vain tietyn alueen asukkaille.

[2] Mitä tässä sanotaan huumausaineen käytöstä, koskee myös huumausaineen hallussapitoa, kun kyse on omaa käyttöä varten tapahtuvasta hallussapidosta.

Mahdollisessa valmistelussa järjestämisvastuuta olisi arvioitava perusoikeuksien, erityisesti yhdenvertaisuuden, kannalta. Yhdenvertaisuusnäkökohta on olennainen etenkin siksi, että huumausaineen käyttörikoksen tunnusmerkistö on sidottu siihen, miten huumausaineiden käyttö ja hallussapito on säädetty kielletyksi muualla lainsäädännössä.

Käyttöhuonekokeilun mahdollisessa valmistelussa saattaisi nousta esiin myös muita lainsäädännön muutostarpeita riippuen siitä, mitä toiminnan sisällöstä säädetään. Lisäksi Ahvenanmaan tilannetta olisi pohdittava erikseen.

Virkamiesselvityksessä ei voitu arvioida käyttöhuonekokeilun vaikutuksia poliisitoimeen, koska vaikutusten luotettava arvioiminen edellyttäisi tietoa käyttöhuonetoiminnan tarkemmasta sisällöstä ja toteutustavasta. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että sääntelyn tulisi olla täsmällistä ja tarkkarajaista siten, että kielletyn ja sallitun toiminnan raja olisi mahdollisimman selkeä ja että käyttöhuonetoimintaa ja sen lieveilmiöitä olisi tosiasiallisesti mahdollista valvoa poliisin tai muun toimivaltaisen viranomaisen resursseilla ja toimivaltuuksilla. Käyttöhuonetoiminnan ei tulisi esimerkiksi lisätä huumausaineiden kysyntää, tarjontaa tai katukauppaa taikka parantaa vakavan- ja järjestäytyneen huumausainerikollisuuden toimintaedellytyksiä.

Käyttöhuonetoiminnan tarkemmasta sisällöstä säätämiseen liittyy lisäksi lukuisia avoimia kysymyksiä. Erillislain valmistelussa tulisi ottaa huomioon ainakin seuraavia näkökohtia, joista on säädetty esimerkiksi Tanskan ja Norjan käyttöhuonelainsäädännössä:

- Palvelun järjestäjä ja rahoitus
- Palvelun sijainti
- Palvelun kohderyhmä sekä sen rajaaminen (mm. oikeus palveluun, ikäraja) ja valvonta (palvelua käyttävät vain kohderyhmään kuuluvat)
- Palvelun aukioloajat, sisältö ja yhteydet muuhun palvelujärjestelmään
- Tarjolla olevat muut palvelut
- Mitä päihteitä tiloissa saa käyttää (ml. kannabis, alkoholi)
- Mitkä ovat sallitut käyttötavat (esim. pistäminen, hengittäminen, nuuskaaminen, polttaminen) ja kuinka paljon käytettävää ainetta saa olla mukana
- Henkilökunnan määrä ja koulutus- ja osaamisvaatimukset
- Henkilökunnan tehtävät, vastuut ja velvollisuudet (esim. mikä on henkilökunnan vastuu tilanteessa, jossa käytöstä aiheutuvaa haittaa kuten yliannostusta ei voida estää, saako henkilökunta osallistua käyttöannoksen valmisteluun, saako henkilökunta auttaa pistämisessä, voidaanko henkilökuntaa velvoittaa annostelemaan terveydelle vaarallista ainetta)
- Asiakkaiden oikeudet ja velvollisuudet
- Henkilökunnan ja asiakkaiden turvallisuus
- Ympäristön turvallisuus, velvollisuus ympäristötyöhön tilojen läheisyydessä
- Tietosuoja ja sitä koskevan lainsäädännön riittävyys
- Mahdolliset asiakasrekisterit ja niiden käyttöoikeus
- Poliisin tehtävät, vastuut ja toimimisvelvollisuus (esim. jos käyttöhuoneessa tai sen läheisyydessä epäillään rikosta tai havaitaan yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavaa toimintaa)
- Miten palvelu järjestetään ja toimintaa valvotaan niin, että estetään muiden asiaan liittyvien rikosten tekeminen (esim. miten estetään huumausaineiden kauppa ja levittäminen käyttöhuoneissa)

Suomessa on esitetty ajatus käyttöhuonepalvelusta anonyyminä palveluna. Selvityksen valmistelun yhteydessä löytyi esimerkkejä ainoastaan sellaisista malleista, joissa palvelun käyttäjän henkilöllisyys varmistetaan ennen palveluun pääsyä. Esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa on päädytty siihen, että palveluiden antaminen anonyymisti ei ole mahdollista. Näissä maissa kyse on esimerkiksi täysi-ikäisyyden varmistamisesta ja potilasrekisterivelvoitteista. On myös nostettu esiin, että käyttäjän terveystietojen tulee olla saatavilla, jotta voidaan olla varmoja siitä, millaista hoitoa mahdollisesti henkeä uhkaavassa tilanteessa tulisi antaa.

Kokeilulaki

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan kokeilulain säätämistä. Sanaa ”kokeilu” käytetään usein julkisessa keskustelussa monin eri tavoin, mutta varsinaisen kokeilulain säätämiseen liittyy lukuisia reunaehtoja. Kokeilulait kohdistetaan yleensä maantieteellisesti tai muulla tavalla rajattuun henkilöjoukkoon, jotta kokeilun päätyttyä voidaan arvioida, millaisia vaikutuksia kokeilulla on ollut siihen osallistuneisiin henkilöihin.

Virkamiesselvityksen mukaan kokeilulaki olisi mahdollinen siinä merkityksessä, että käyttöhuoneita koskeva lainsäädäntö säädettäisiin olemaan voimassa määräajan, esimerkiksi joitakin vuosia. Ennen määräajan päättymistä olisi syytä teettää selvitys kokeilulain toimivuudesta sille asetettuihin tavoitteisiin nähden sekä kokeilun mahdollisista muista vaikutuksista. Kokemuksia tulisi kerätä ainakin palvelujen käyttäjiltä, sote-henkilökunnalta, poliisilta ja käyttöhuoneiden naapuruston asukkailta. Tämän jälkeen voitaisiin tehdä johtopäätöksiä käyttöhuonesääntelyn voimassaolon mahdollisesta jatkamisesta.

Lopuksi

Käyttöhuonekokeilu on herättänyt paljon keskustelua mediassa ja herättänyt laajaa kiinnostusta, kuten kansalaisaloitteen läpimeno osoittaa. Käyttöhuonekokeilu ei ole tällä hetkellä valmistelussa ministeriöissä, koska kokeilu ei ole hallitusohjelmassa eikä näin ollen hallituskauden lainsäädäntösuunnitelmassa. Mahdolliseen lainsäädäntötyöhön olisi syytä varata aikaa, koska se vaatii myös toiminnan sisällön ja tavoitteiden tarkempaa määrittelyä. Perusoikeudet, erityisesti yhdenvertaisuus, asettavat tiettyjä reunaehtoja käyttöhuonekokeilulle. YK:n huumausaineyleissopimukset tai EU:n lainsäädäntö eivät estä käyttöhuonetoiminnan aloittamista.